

منظرپردازی در بولوارهای شهری

تألیف

مهندس پرهام بقایی

پژوهشگر دوره دکتری معماری و مدرس دانشگاه

مهندس آزاده اذیت

پژوهشگر دوره دکتری معماری و مدرس دانشگاه

دکتر محسنی انصاری

دانشیار و ریاست دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس

مهندس دلپا قربانی

کارشناس ارشد معماری منظر دانشکده شهید بهشتی

انتشارات طمان

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

عنوان و نام پدیدآور	:	منظرپردازی در بولوارهای شهری/تالیف پرهام بقایی ... [و دیگران].
مشخصات نشر	:	تهران: طحان: هله، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۹۴ ص.: مصور، جدول (بخشی رنگی)؛ ۲۱×۲۱ سم.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۵۹-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیها
یادداشت	:	تالیف پرهام بقایی، هانیه اخوت، مجتبی انصاری، دنیا فرقانی.
یادداشت	:	چاپ دوم
زبان	:	چاپ قبلی: هله: طحان، ۱۳۹۰
موضوع	:	فضای سبز شهری
موضوع	:	زیباسازی شهری
موضوع	:	زیباسازی راهها
موضوع	:	معماری دورنما
موضوع	:	بولوار چیران، شیراز
موضوع	:	خیابانها - ایران - شیراز-- نمونه پژوهی
شناسه افزوده	:	بقایی، پرهام - ۱۳۹۰
رده بندی کنگره	:	۱۱۹۰/۴۷۱
رده بندی دیویی	:	۷۱۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۵۰۰۰۲۵

منظرپردازی در بولوارهای شهری

تألیف: مهندس پرهام بقایی - مهندس هانیه اخوت
 مجتبی انصاری - مهندس دنیا فرقانی

مدیر تولید: ابراهیم فضل چلاغلو

چاپ: پیام

صحافی: ...

لیتوگرافی: آرمانسا

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۵۹-۷

قیمت: ۱۰۵۰۰ تومان

تلفن های مرکز بخش انتشارات طحان: ۶۶۴۰۳۱۹۱ - ۶۶۱۰۳۲۰۸ - ۶۶۱۰۳۲۰۹
 فاکس: ۶۶۹۶۷۰۵۹
 شماره همراه: ۰۲۱-۵۶۱۷

جشن‌های پارک‌های شهری قرن نوزدهم در آمریکا و گسترش آن در سایر نقاط جهان نیز با توجه به همین امر صورت گرفت. به دنبال آن و در دهه‌های واپسین قرن نوزدهم برنامه‌ریزی سبزه‌راه‌ها به عنوان جنبش بین‌المللی پدید آمد و توسعه یافت. سبزه‌راه‌ها به عنوان فضاهای خطی به درون خود پارک‌های حاشیه‌ای محورهای شهری را نیز شامل می‌شوند، شامل عناصر برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شده با اهداف چندوجهی بوم‌شناختی، تفریحی، فرهنگی، زیبایی‌شناختی و مواردی از این دست تعریف می‌گردند. (Turner, 2006) کارایی جنبش چنین فضاهای سبز خطی می‌تواند در دستیابی به اهدافی چون حفاظت از طبیعت و منظر، محافظت از میراث طبیعی و فراهم آوردن فرصت‌هایی برای تفریحات عمومی سبب افزایش کیفیت روزافزون برنامه‌ریزی این دسته از فضاهای سبز شهری شده است. (Ribeiro and Barau, 2006) اهداف برنامه‌ریزی و احداث اجرای پارک‌های حاشیه‌ای بسیار متنوع است. حفاظت از سیستم‌های طبیعی مهم بوم‌شناختی، فراهم آوردن فرصت‌های تفریحی، گسترده شدن مرز درون مناطق شهری، تأمین منافع اقتصادی و حفاظت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی و بستر و پتانسیل سبز محله را در جلای این قرار می‌دهد.

به لحاظ ایجاب و صواب، احداث فضاهای سبز می‌توان بیان نمود که مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آن‌ها است که شهرها را از محل محض زیست جامعه انسانی معنی‌دار کرده و با مقابله با اثرات سوء گسترش صنعت و کاربری نادرست تکنولوژی (تعادل بخشی در متابولیسم شهر) از یک سو و بالا بردن سطح زیبایی از سوی دیگر، سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می‌شوند. با توجه به این که گسترش از یک سو ارتباط تنگاتنگی با تکنولوژی و از سوی دیگر با آلودگی دارد (و گریزی نیز از آن نیست) برای تداوم آن باید کلیه عوامل لازم به کار گرفته شوند. مؤلفه‌های اثرات گسترش در شهرها، به طور گوناگونی نظام زیستی شهرها را می‌توانند مختل کنند. فضای سبز مناسب در شهرها یکی از عوامل مؤثر در کاهش این اثرات بوده و به ویژه در رابطه با گرد و غبار، آلودگی‌های شیمیایی، هوا، فضای سبز شبه جنگلی ریه‌های تنفس شهرها به شمار می‌روند. مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی، تلطیف هوا و جذب گرد و غبار است. سایر اثرات فضای سبز در شهرها نقش نسبی دارند ولی مجموعه اثرات فضای سبز حضور آن‌ها را در شهرها اجتناب‌ناپذیر می‌کند به طوری که بدون وجود آن ممکن نیست شهر پایدار باقی بمانند.

حوزه بزرگ‌راه‌ها و بلوارهای شهری از جمله بخش‌های مهم و اثرگذار در بحث مدیریت شهری هستند که می‌بایست همواره و در تمام عرصه‌ها مورد توجه قرار گیرند. احداث فضای سبز، پیاده‌راه‌ها، سبزه‌راه‌ها، پارک‌های حاشیه‌ای و مواردی از این دست می‌توانند به عنوان راهکارهای مناسبی در جهت نیل به محیطی پایدار و شهری سبز مطرح گردند. بدیهی است توجه به احداث مسیرهای پیاده و یا در نگاه کلان به موضوع، بحث پیاده‌روی همواره می‌تواند در عین توجه به منظر سبز شهری در تعیین الگوهای جدید در فضای شهری و همچنین طرح‌ریزی برای توسعه و نظام‌مندی فضاهای شهری مورد توجه قرار گیرد. بدین منظور در مکتوب حاضر به شرح مفاهیم و اصول مرتبط با ساماندهی و تبیین منظر حاشیه بلوارهای شهری به عنوان جزیی مهم و تأثیرگذار از منظر کلان شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس به عنوان نمونه کاربردی حاشیه بلوار چمران شیراز (فاز دوم) به عنوان نمونه‌ای از اهداف و سیاست‌های مرتبط با منظر شهری و احداث پارک‌های حاشیه‌ای مورد بررسی و طراحی قرار می‌گیرد.

۵	مقدمه
۱۳	فصل اول: محیط و منظر
۱۵	کلیات
۱۶	محیط و منظر و عوامل موثر بر طراحی آن
۱۹	جایگاه معماری منظر
۲۰	عملکرد معماری منظر
۲۳	اصولی برای خواندن محیط و منظر
۲۷	محیط و منظر به عنوان طبیعت
۲۹	محیط و منظر به عنوان محصول معماری
۳۰	محیط و منظر به عنوان سیستم
۳۲	محیط و منظر به عنوان یک مسئله
۳۴	محیط و منظر به عنوان مکان
۳۷	تقسیم‌بندی محیط
۳۸	فرایندهای محیط و منظر
۳۸	جنبه‌های ادراک محیط و منظر
۴۱	فرایند برنامه‌ریزی و طراحی منظر
۴۳	عناصر طراحی منظر

فصل دوم: اکولوژی و محیط زیست در طراحی منظر

۵۱	اکولوژی و طراحی منظر
۵۶	بینش اکولوژیکی
۵۷	اکولوژی منظر
۶۰	مفهوم محیط زیست
۶۱	کنفرانس‌های مرتبط با محیط زیست
۶۲	محیط زیست

- ۶۵ محیط زیست پایدار
۶۹ کد سبز برای معماری

۷۵ فصل سوم: منظر شهری

- ۷۷ مفهوم منظر شهری
۸۱ فرآیند منظر شهری
۸۲ جنبش‌های منظر شهری
۸۴ جایگاه طبیعت در شهرسازی نوین و قرن بیستم
۸۷ زمینه پیدایش دیدگاه شهرسازی منظرگرا
۸۹ زمینه‌های تعریف کنونی شهرسازی منظرگرا

۹۷ فصل چهارم: فضاهای جمعی

- ۹۹ مفهوم فضای جمعی
۱۰۱ اهداف زیباشناختی
۱۰۲ اهداف عملکردی
۱۰۴ عناصر کالبدی
۱۰۶ عناصر مگمل فضا
۱۱۱ ویژگی‌های فضایی و کالبدی فضای جمعی

۱۱۳ فصل پنجم: پیاده‌راه‌ها و سبزراه‌ها

- ۱۱۵ مفهوم منظر عبوری و ادراک آن
۱۱۷ ماهیت منظر عبوری
۱۲۱ ادراک در منظر عبوری
۱۳ عوامل مؤثر بر ادراک منظر عبوری
۱۳۹ بررسی کالبدی منظر عبوری

۱۴۴	منظر عبوری شهری مقیاس خاص
۱۶۱	کمیسیون فضای بی‌رونی ریاست جمهوری امریکا
۱۶۴	محیط زیست شهری

۱۶۹

فصل ششم: منظرپردازی در بولوارهای شهری

۱۷۱	مفهوم بولوار
۱۷۲	توقعات موردی از بولوار
۱۷۸	ضوابط ساماندهی و طراحی منظر سبزه‌ها و حاشیه بولوارهای شهری با هدف ارجح بودن پیاده بر سواره
۱۷۸	حفظ و نگهداری شخصیت محلی
۱۸۵	نتیجه‌گیری

۱۸۷

فصل هفتم: بررسی و تحلیل نظری و موردی سبزراه‌های خارجی

۱۸۹	کلیات
۲۰۱	منظر طبیعی
۲۰۲	منظر تفریحی
۲۰۴	حمل و نقل عمومی مخصوص سبزراه

۲۲۵

فصل هشتم: تبیین عملی اصول منظرپردازی در بررسی و تحلیل سبزراه حاشیه بولوار چمران ...

۲۲۷	مقدمه
۲۲۷	اهمیت انتخاب موضوع
۲۳۰	محدوده مطالعاتی پروژه
۲۳۱	فرضیه‌ها و پیش فرض‌های تحقیق
۲۳۲	پیشینه بررسی نمونه‌های داخلی
۲۳۳	شناخت کلی استان فارس
۲۳۶	پیشینه شیراز
۲۳۷	موقعیت شیراز
۲۴۱	اقلیم شیراز
۲۴۲	شیراز، شهری از باغ
۲۵۱	نتیجه‌گیری

فصل نهم: جمع بندی نتایج

مقدمه

روشها و اصل

پیشنهادات آینده طرح

منابع و مآخذ

۲۷۷

۲۷۹

۲۸۰

۲۸۱

۲۸۳

روند شهرنشینی و کلان‌شهرگرایی به مراتب با رشدی سریع‌تر از جمعیت جهان در حال اتفاق است. شهرنشینی مداوم و به ویژه رشد شهرهای بزرگ به یکی از مهم‌ترین چالش‌های بزرگ شهری در کشورهای در حال توسعه بدل شده است، (آخوندی، ۱۳۸۷، ۱۶) مدیریت و برنامه‌ریزی محیطی یکی از راه‌های قرن حاضر برای دستیابی به توسعه پایدار است گسترش روزافزون دانش بشری در زمینه‌های مختلف، شناخت پدیده‌های محیطی وابستگی انسان به هر یک از عوامل و عناصر زیستی از نظر کمی و کیفی، نظریه‌های متعددی را در علوم حیاتی پدید آورده است که در مجموع به‌کار می‌روند. درک شناسایی و درک جامعیت محیط زیست به وجود می‌آورد که در واقع بیانگر وجود زنجیره حیات می‌باشد.

فن‌آوری نوین و تراکم جمعیت در شهرها که به سرعت در حال پیشرفت است، باعث توسعه شهر و رشد فیزیکی آن می‌باشد. امکانات روزافزون زندگی از جمله فعالیت‌های صنعتی و خدماتی در شهر باعث جلب جمعیت و مهاجرت نیروی جویای کار شده و شکل جدیدی را در توسعه‌های شهری ایجاد می‌نماید. در جریان این روند تغییر شکل توسعه شهری، فضاهای سبز بلعیده و همواره از وسعت آن کاسته می‌شود.

درک و شناسایی خصوصیات طبیعت به طور اجمالی و به‌کارگیری رویکردهای زیست‌محیطی، خود عامل هماهنگ کننده‌ای در شناخت محیط انسانی و نیازهای روانی آن می‌باشد. در واقع انسان در شناسایی و درک محیط خود تلاش بسیار نموده و می‌نماید تا آن را با نظام‌های مورد علاقه خود و نظام پیچیده و ناشناخته طبیعت متغیر وفق دهد. به‌طور کلی انسان متأثر از محیط زیست خویش می‌باشد. گاهی نامطلوبی‌های آن سبب دور شدن از واقعیات می‌گردد که بس خطرناک است.

در هر حال انسان همیشه اندیشه و تخیلاتی از محیط زیست کامل (به‌شماره خود) به‌طور توجیه به نظام حاکم بر طبیعت) را در سر می‌پروراند. در این زمینه شاید بتوان گفت وحدت انسان و طبیعت در قالب پرديس به‌شماره خود و از توسعه آن هرگز نباید هراسی به دل داشت. ما فکر می‌کنیم که تمام علوم و فنون به صورت رشته‌های منسجمی در ارتباط با محیط زیست قرار دارند و مفهوم همسازی در محیط فیزیکی ضروری می‌باشد. این همسازی دقیقاً متوجه انسان و طبیعت است. رسالتی که به‌کار می‌بینیم شناساندن طبیعت و انسان و نحوه ارتباط آن‌ها از طریق ادراکات انسانی می‌باشد که در نهایت منجر به بحث پایداری در بیان رابطه سالم انسان و طبیعت می‌گردد. (بزرگی، ۱۳۸۳، ۱۰ و ۱۱)

بزرگ‌راه‌ها و بلوارهای شهری که زاینده از همین روند شدید توسعه شهری در دهه‌های اخیر هستند، امروزه به‌عنوان یکی از عناصر غیرقابل انکار در هر فضای شهری خودنمایی می‌کنند. بدیهی است توجه به استمرار جریان و ترافیک شهری در این توجه به منظر سبز شهری حاشیه این جریان‌ها می‌تواند در مسیر نیل به فضای شهری پایدار همواره مفید واقع شود. با توجه به آن‌که پیاده‌روی در نوع خود

قدیمی ترین شکل جا به جایی انسان در فضاست، می توان آن را به عنوان حق طبیعی استفاده کنندگان از فضای شهری دانست. (Bohl, 1978, 2002) با توجه به التقات و حضور دو دیدگاه پیاده محور و اتومبیل محور در مبانی شهرسازی و نقش و تأثیر پارک ها و فضاهای سبز عمومی در زندگی شهری و علی الخصوص التزام تبیین این دو عرصه در کنار هم که لزوماً در شریان هایی چون بزرگراه ها و بلوارها و خیابان ها شکل می گیرد، (معین، ۱۳۸۶، ۱۷) توجه به این موارد بیش از پیش احساس می شود. در فصل اول به لزوم پاسخ به نیاز اساسی شهرها و ساکنین آن ها به طبیعت و کنار تمامی مظاهر زندگی شهری پرداخته شده و این که فضاهای سبز عمومی در کنار بلوارها و شریان های اصلی شهر تا چه میزان می توانند پاسخگوی نیاز انسان به طبیعت گرایی باشد که تحت فشارهای روانی اجتماعی زندگی ماشینی شهری، به دنبال خواست های زیبایی شناختی و طبیعت گرایی خویش به نزدیک ترین فضاهای طبیعی و سبز شهری که همان پارک حاشیه ها (در صورت وجود) پناه می برد و برای سرگشایی آرامش بخشی خود تا چه حد به آن وابسته است. بنابراین در رابطه با حفظ و توسعه فضای سبز خطی شهری و پارک حاشیه های شهری که با این نگرانی ها و ضرورت ها اهمیت این مسئله از جنبه های مختلف بیان می شود و اهمیت انتخاب موضوع، علل و ضرورت انجام تحقیق، محدوده مفصلی پروژ، مرور تحقیق، اهداف، سوالات، فرایض، روش انجام، ابزارها، پیشینه، جوانب جدید بودن و نوآوری و مواردی از این دست بیان خواهد شد.

بر این اساس فضاهای گردشگری و فراغت مجموعه شهری می توان به دو دسته فضاهای برون شهری و درون شهری تقسیم کرد. امروزه قطعاً در یک برنامه ریزی جامع گردشگری، پیوستن این فضاها به گردشگر و فراغت ساکنان مجموعه شهری نمی تواند نادیده گرفته شود و کیفیت فضاهای گردشگری و فراغت در یک چهارچوب رابطه گردشگری به آن ویژگی هایی می پردازد که امکانات و محدودیت ها را آشکار سازد.

به طور کلی منظور از فضای سبز شهری نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوشش گیاهی انسان ساخته می باشد که هم واجد بازدهی اجتماعی و هم بازدهی اکولوژیکی هستند. (سعیدنیا، ۱۳۷۹، ۲۹) فضای سبز شهری بخشی از فضای باز شهری است که عرصه های طبیعی یا اغلب مصنوعی آن زیر پوشش درختان و درختچه ها، بوته ها، گل ها، چمن ها و سایر گیاهانی است که بر اساس نظارت و مدیریت انسان با در نظر گرفتن ضوابط، قوانین و تخصص های مرتبط با آن برای بهبود شرایط زندگی و رفاهی شهروندان و مراکز جمعیتی غیرروستایی احداث، حفظ و نگهداری می شوند. (دفتر امور فنی و تدوین معیارها، ۱۳۸۰، ۲۴)

امروزه اهمیت فضاهای سبز شهری و ضرورت پرداختن به آن ها بر کسی پوشیده نیست. فضاهای سبز پارک های جنگلی، باغات، پارک حاشیه ها، سبزه ها و مواردی از این دست نقش عمده ای در افزایش کیفیت هوا و ایجاد تغییرات مثبت در سیستم محله های شهری بازی می کند. یک درخت بالغ در هر سال ۲۰۰ کیلوگرم اکسیژن تولید و تقریباً به همان میزان گاز کربنیک هوا را جذب می کند. یک هکتار فضای سبز در سال ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ کیلوگرم اکسیژن تولید می کند که این مقدار به طور متوسط می تواند میزان اکسیژن مورد نیاز ۱ نفر را طی یک سال تولید نماید. (روحانی، ۱۳۶۵، ۹۲). به علاوه، این فضاها نقش عمده ای در ارتقاء کیفیت زندگی مردم شهرنشین دارند. آغاز